

Elnarə MİRZƏYEVA,

Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin
 “Beynəlxalq xüsusi hüquq və
 Avropa hüququ” kafedrasının dosenti,
 hüquq üzrə fəlsəfə doktoru
 elnaramirzayeva@mail.ru

MÜASİR SİYASİ PROSESLƏRDƏ VƏ DÖVLƏTLƏ QARŞILIQLI MÜNASİBƏTLƏRİN FORMALAŞMASINDA LOBBİÇİYİN ROLU, MAHİYYƏTİ, MƏZMUNU VƏ HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları, vətəndaş cəmiyyəti, lobbicilik fəaliyyəti, diaspora fəaliyyəti, dövlət siyasəti, hüquqi tənzimləmə, qanunvericilik aktı.

Keywords: international non-governmental organizations, civil society, lobbying activity, diaspora activity, state policy, legal regulation, legislative act.

Ключевые слова: международные неправительственные организации, гражданское общество, лоббистская деятельность, диаспорская деятельность, государственная политика, правовое регулирование, законодательный акт.

Müasir dövrdə vətəndaş cəmiyyətinin strukturunda “lobbicilik” özünəməxsus və mühüm rola malikdir. Lakin dövlətlərin milli qanunvericiliyindən asılı olaraq, lobbicilik fəaliyyəti müxtəlif adlar, o cümlədən, diaspor qismində öz mövcudluğunu bürüzə verir. Bunun üçün hər birinin ayrı-ayrılıqda təhlili zəruridir.

“Diaspor” qədim yunan sözü olub, hərfi mənada “səpələnmə” deməkdir. Bu sözün yaranma tarixi yunanların eramızdan xeyli əvvəl başladıkları işğal və köçürülmə dövrünə təsadüf edir. Müxtəlif ölkələrə hərbi yürüşlər zamanı yunan ordusu əsgərlərinin bir hissəsi işğal edilmiş ərazilərdə məskunlaşmış və buranın daimi sakinlərinə çevrilmişdir. Bununla əlaqədar, “diaspor” ifadəsi

də məhz yunan dilindən qaynaqlanır. Mənbələrdə bu sözə ilk dəfə İudaizmin (Yəhudilərin) müqəddəs kitabı olan Bibliyanın yunançadan tərcüməsində rast gəlinir və “Yəhudilərin yadellilər arasında səpələnməsi” mənasında işlədilir. Beləliklə, diaspor anlayışının əsas amili hər hansısa bir etnik qrupun ölkə xaricində yad etnosların əhatəsində yaşamasıdır. Lakin başqa xalqlar arasında yaşayan hər hansı bir xalqın müəyyən hissəsinin diaspor kimi qiymətləndirilməsinin düzgün olmadığını vurğulayan bəzi müəlliflərin fikrincə, diaspora-milli məişətə, adət-ənənələrə, mədəniyyətə və dilə, milli şüura malik olan, onu qoruyan, inkişaf və təbliğ edən etnik cəmiyyətdir (1, 14).

Fəaliyyət dairəsindən, məşğuliyyətindən və dini etiqadından asılı olmayaraq hər hansı bir etnosu aid adamların müəyyən zaman kəsiyində öz tarixi vətənlərindən kənarında məskunlaşmaları və ictimai fəaliyyəti bilavasitə diasporun formalaşması ilə nəticələnir.

Lobby ilə diasporanın fərqli aspektlərinə toxunan bir sıra tədqiqatçılar (məsələn, Z.Əliyev) hesab edir ki, diaspor xüsusi maraqları olan bir qrup kimi siyasi proseslərdə iştirak edir və digər maraq qrupları kimi o da öz maraqlarını təmin etmək üçün təzyiq vasitəsi kimi lobbizmdən istifadə edir. Mövcud taktikadan istifadə etdiyi üçün diaspor lobby qrupu kimi tanınır. Yəni, diaspor qrup, lobbizm isə qrupların istifadə etdiyi taktikadır. Həmçinin, qeyd edilməlidir ki, lobby diasporun iştirakı olmadan da yarana bilər. Bu halda bü-

tün ağırlıq hər iki tərəflin, maraqlı dövlətin və işin icraçısı olan lobbi şirkətlərinin üzərinə düşür. Bununla yanaşı, onların oxşar cəhəti də ədəbiyyatlarında xüsusilə vurğulanır. Belə ki, hər iki sistemin aparıcı qüvvəsini iş adamları, ziyalılar, yuxarı və orta təbəqənin nümayəndələri, hüquqşünaslar, mədəniyyət və incəsənət xadimləri, KİV işçiləri və digər peşə sahiblərinin təşkil etməsidir. Digər tərəfdən, lobbiçiliyin əsas funksiyası diasporun qarşısında duran vəzifələrlə prinsip etibarını ilə üst-üstə düşür və demək olar ki, kəşifdir (2, 7-19).

Ümumilikdə, aparılan elmi araşdırmalar əsasında lobbiçilik fəaliyyətini aşağıdakı kimi xarakterizə etmək olar:

- Lobbiçilik siyasi münasibətlərdə qeyri-rəsmi təmsil olunma sistemidir;

- Lobbiçilik müəyyən sənaye, maliyyə və digər qrupların maraqlarına cavab verən dövlət-siyasi və inzibati qərarların işlənilməsinə və hazırlanmasına və qəbuluna şərait yaradan siyasətçilər, dövlət məmurları və ekspertlər arasında əlaqələrin və münasibətlərin sistemidir;

- Lobbiçilik – parlament deputatları tərəfindən həyata keçirilən maraqların coğrafi təmsilçiliyi sistemini tamamlayan və müxtəlif istiqamətlərdə uzlaşan düşən dövlət orqanlarında qrup maraqlarının funksional təmsilçiliyinin spesifik sistemidir (8, 25).

Aparılan elmi araşdırmalarda lobbiçilik fəaliyyəti müəyyən meyarlar əsasında təsnifləşdirilir:

- Bu növ fəaliyyətin həyata keçirilməsi üsullarından asılı olaraq, “kölgə” və “ağ” (sivilizasiyalı) lobbiçilik fəaliyyətləri növlərinə ayrılır. “Kölgə” lobbiçiliyinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlətin və cəmiyyətin obyektiv ehtiyaclarına zidd olan şəxsi, dar korporativ maraqların reallaşmasına gətirib çıxara bilər. “Ağ” lobbiçilik isə öz maraqlarını hakimiyyət vasitəsilə həyata keçirmək üçün əks mexanizmlərə əsaslanır və ideal halda qanunçuluq, aşkarlıq və plüralizm prinsiplərinə uyğun olmalıdır. Bu növün mahiyyəti onun açıqlığı, şəffaflığı, eləcə də geniş əhali kütləsinin güc strukturlarına çıxışının asanlaşdırılması, sosial institutların inkişaf dinamikasındadır.

- Qrup halında nümayəndəliyin təsir mexanizmlərindən asılı olaraq, birbaşa lobbiçilik və dolayısı lobbiçilik növləri müəyyən olunur. Birba-

şa lobbiçilik lobbi fəaliyyətini həyata keçirən şəxslərlə hakimiyyət və sərəncamverici səlahiyyətlərdən istifadə edən subyektlərin birbaşa əlaqəsi vasitəsilə həyata keçirilir. Dolayısı lobbiçiliyin mahiyyəti isə ondan ibarətdir ki, hakimiyyəti və sərəncamverici səlahiyyətləri olmayan, lakin təsir qüvvəsinə malik hərtərəfli imkanlara malik olan şəxslərlə əlaqələr mövcudluğu özünü büruzə verir (9, 78-81).

Dövlət hakimiyyəti institutlarına bilavasitə təsir göstərmək yolu ilə ayrı-ayrı maraqların və ya üçüncü şəxslərin maraqlarının realizəsi məqsədilə mövcud qanunvericilik, inzibati, hüquq tətbiqetmə maneələrinin dəf edilməsi ilə bağlı maraqlı şəxslərin davranışı proseslərinin məcmusunda özünü ifadə edən siyasi-hüquqi institut qismində nəzərdən keçən bəzi müəlliflərin fikrincə, lobbi fəaliyyəti həyata keçirilməsi üsullarından və qrup şəklində təmsilçiliyin təsir mexanizmlərindən asılı olaraq müəyyən növlərə bölünür (7, 309).

Bəzi hallarda lobbiçi qrupların aşağıdakı növlərə bölgüsünə dair tendensiyaya rast gəlmək mümkündür:

- Seçkilərə qatılmaqla və siyasətdə birbaşa iştirak etməklə, siyasi gücün nümayiş etdirilməsinə cəhd göstərən biznes qruplaşmaları və onların siyasi nümayəndələrindən ibarət “siyasiləşmiş” qruplar;

- Sosial qrupların maraqlarını müdafiə edən sosial lobbiçilər;

- Korporasiyaların, sahəvi komplekslərin, habelə maliyyə-sənaye qruplaşmalarının təmsil olduğu iqtisadi lobbiçilər;

- Dövlət büdcəsindən asılı olan əhalinin böyük qruplarını əhatə edən “büdcə” qrupları;

- Ekoloji, qadın, gənclər təşkilatları, sahibkar birliklərini əhatə edən, eləcə də vətəndaşların təşəbbüsləri ilə sıx bağlılığı olan lobbiçilik fəaliyyətini əhatə edən lobbiçilərin “vətəndaş” qrupları;

- Əcnəbi lobbiçilər qrupları (6, 262-265).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, lobbiçilik institutu dünya dövlətlərinin milli qanunvericiliyində müxtəlif kontekstlərdən təsbit olunmuşdur. Məhz bunu nəzərə alaraq lobbiçilik fəaliyyətinin dövlət tənzimləməsinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, bütün dövlətləri dörd qrupa bölmək olar. Birinci qrup dövlətlərə (ABŞ, Kanada, Yaponiya)

lobbiçiliyin qanunvericiliklə nizamlanmış dövlətlər aiddir. İkinci qrup ölkələrdə isə lobbiçilik fəaliyyətinin ayrı-ayrı aspektləri (məsələn, Fransa Respublikasında Lobbiçilərin Etik Davranış Məcəlləsi, AFR-də “Bundestaqda ittifaqların və onların nümayəndələrinin qeydiyyatı haqqında Əsasnamə” və s.) qanunvericiliklə tənzimlənir. Üçüncü qrupa lobbiçilik fəaliyyətinin müvafiq hüquqi tənzimləməsinin mövcud olmadığı, lakin mövcud problemin optimal həlli yollarının müəyyən olunduğu və mühüm qanunların ictimaiyyətin nümayəndələri ilə yekun müzakirə şəraitində qəbul edildiyi ölkələr (İtaliya Respublikası, Polşa Respublikası, Qazaxıstan Respublikası, Rusiya Federasiyası və s.) daxildir. Dördüncü qrupa isə lobbiçilik fəaliyyətinin ümumiyyətlə qanunvericiliklə tənzimlənmədiyi dövlətlər (Ukrayna) aiddir (5, 44-56).

Bununla əlaqədar, bir sıra ayrı-ayrı dövlətlərin milli qanunvericiliyinə ətraflı nəzər salaraq, müqayisəli təhlil aparmaq mümkündür. Məsələn, AFR-də lobbiçilik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə dair münasibətləri tənzimləyən vahid qanunvericilik aktı olmasa da, bu fəaliyyətə toxunan müddəaları nəzərdə tutan ayrı-ayrı sahələr üzrə qanunvericilik aktlarının mövcudluğunu qeyd edə bilərik:

- “Federal nazirliklər haqqında Vahid Əsasnamə”yə uyğun olaraq, maraqlı həmkarlar ittifaqları və assosiasiyalarından ibarət ekspertlər federal nazirliklərdə qanun layihələrinin işlənilməsində iştirak edə bilərlər. Bu da Almaniya icra hakimiyyəti səviyyəsində lobbiçiliyin mümkünlüyünün nəzərdə tutulduğunu göstərir.

- “Bundestaqın fəaliyyəti haqqında Reqlamenti” Almaniya parlamentinin fəaliyyətində maraqlı həmkarlar ittifaqları və assosiasiyalarından ibarət ekspertlərin iştirakının yolverilənliyini ehtiva edir.

- 1972-ci il tarixli “Bundestaq üzvünün Davranış Məcəlləsi” hər bir deputatın üzərinə müəyyən edilmiş qaydada həmin deputatın hazırda hansı lobbi təşkilatları ilə qarşılıqlı əlaqədə olması barədə məlumat dərc etmək öhdəliyini də qoyur. Lakin, bir qayda olaraq, bu məlumat praktik baxımdan geniş ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılmır.

- “Bundestaq yanında ittifaqların və onların

nümayəndələrin qeydiyyatı haqqında” 1972-ci il tarixli Reqlament federal hökumət idarələrinə və parlament komitələrinə rəsmi giriş əldə etmiş bütün birliklərin, assosiasiyaların və assosiasiyaların göstəriləndiyi lobbiçilərin siyahısının ictimai dərcini nəzərdə tutur. Bununla belə, ümumi məqsədə baxmayaraq, ABŞ və Almaniya qaydaları bir-birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Əgər ABŞ-ın qanunu hüquqi və fiziki şəxslərə şamil edildiyi halda, “Birliklərin və onların Bundestaqda nümayəndələrinin qeydiyyatı haqqında Əsasnamə” yalnız hüquqi şəxslərə münasibətdə tətbiq olunur. Şərtlərinə uyğun olaraq, alınan və xərclənən vəsaitləri göstərmək tələb olunmur, çünki pulsuz qeydiyyatla bu cür məlumatlara etibar etmək üçün heç bir səbəb yoxdur.

Kanadada lobbiçilik fəaliyyətinin konstitusional-hüquqi əsası qismində bir sıra sənədlər – lobbiçilərin qeydiyyatının əsaslarının müəyyən edən “Lobbiçilərin qeydiyyatı haqqında” 1989-cu il tarixli Qanun, lobbiçilik fəaliyyətini həyata keçirən şəxslərin davranışının əxlaqi-etik qaydalarını nəzərdə tutan 1995-ci il tarixli “Lobbiçilərin Davranış Məcəlləsi”, habelə parlament üzvlərinin lobbiçilik fəaliyyətində iştirakı zamanı tətbiq olunan qaydaların və tövsiyələrin tam siyahısını özündə ehtiva edən “Parlament haqqında Qanun” və Parlamentin Reqlamenti və s. çıxış edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, sonuncu normativ-hüquqi aktlarla nəzərdə tutulan tələblərin pozulması mənfi nəticələrə, xüsusilə cinayət və ya konstitusional məsuliyyətin yaranmasına səbəb olur.

Sözgedən ölkədə lobbiçilik fəaliyyətinin subyektlərinə gəldikdə, Böyük Britaniyada olduğu kimi fiziki və hüquqi şəxs statusuna malik lobbiçi və lobbiçilərin birlikləri də analoji rola malikdir. Belə ki, “Lobbiçilərin qeydiyyatı haqqında” 1989-cu il tarixli Qanuna uyğun olaraq, lobbiçi dedikdə, hər hansı digər şəxs və ya təşkilatın adından ödəniş müqabilində normativ hüquqi aktın qəbulu prosesinə təsir göstərməyi, habelə hər hansı digər səlahiyyətli orqanlarla görüşlər təşkil etməyi öhdəsinə götürən hər hansı şəxs başa düşülür. Lobbiçilik fəaliyyətinin obyektləri parlamentin, hökumətlərin və dövlət orqanlarının normativ-hüquqi aktlarıdır. Parlamentə “xüsusi” qanun layihəsinin təqdim olunması isə bu fəaliyyə-

tin formasını təşkil edir. “Xüsusi” qanun layihəsinin qəbulunda maraqlı olan fiziki və hüquqi şəxslər onu parlamentə baxılmaq üçün təqdim etdikdə, eləcə də baxılmasının hər mərhələsində parlamentdə xüsusi vergi ödəyirlər ki, onun da məbləği 100-800 Kanada dolları arasında dəyişir (4, 27-30).

Azərbaycan Respublikası isə məsələyə nisbətən fərqli kontekstdən yanaşaraq, diaspor fəaliyyətini “xaricdə yaşayan azərbaycanlılar”ın fəaliyyəti baxımından nəzərdən keçirir. Belə ki, “Xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti haqqında” 27 dekabr 2002-ci il tarixli Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, bu kateqoriyaya Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənarında yaşayan və özünü azərbaycanlı hesab edən aşağıdakı şəxslər aid edilir: Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları və onların övladları; əvvəllər Azərbaycan SSR-nin və ya Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları olmuş şəxslər və onların övladları; yuxarıda qeyd olunan kateqoriyalara aid olmayan, lakin etnik, dil, mədəniyyət və ya tarixi əlaqələr baxımından özünü azərbaycanlı hesab edən şəxslər və onların övladları (10).

Qanunda, həmçinin, xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı *dövlət siyasətinin məqsədləri* (beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarına, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq, eləcə də müvafiq xarici dövlətlərin qanunvericiliyi nəzərə alınmaqla, xaricdə yaşayan azərbaycanlıların əsas hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinə və onların öz milli özgünlüyünü qoruyub saxlamasına və inkişaf etdirməsinə kömək göstərmək; xaricdə yaşayan azərbaycanlıları Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin və suverenliyinin qorunmasına və möhkəmləndirilməsinə, iqtisadi, sosial və mədəni inkişafına, cəmiyyətin və dövlətin siyasi həyatına, habelə Azərbaycan Respublikası ilə digər dövlətlər arasında qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsinə cəlb etmək və s.), *prinsipləri* (Azərbaycan Respublikası xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasətini həyata keçirərkən beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsiplərinə, o cümlədən insan hüquq və azadlıqlarına hörmət və digər

dövlətlərin daxili işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə əsaslanması; xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi sayılması) və *dövlət siyasətinin əsasları* (Azərbaycan Respublikası onun vətəndaşı olan və onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan azərbaycanlıların hüquqi müdafiəsinə təminat verməsi və onlara hamilik etməsi; Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və onun ərazisindən kənarında müvəqqəti və ya daimi yaşayan azərbaycanlılar Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları ilə bərabər hüquqlara malik olması və bərabər vəzifələr daşması; Azərbaycan Respublikasının digər dövlətin vətəndaşı olan və ya vətəndaşlığı olmayan xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bütün sahələrdə əlaqələrin saxlanması və inkişaf etdirilməsinə köməklik göstərməsi, onların əsas hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün müvafiq tədbirlər görməsi və s.) öz əksini tapmışdır.

Sözgedən qanunvericilik aktında diqqəti çəkən məqamlardan biri də Azərbaycan Respublikası vətəndaşının xarici dövlətin ərazisində yaşamasının Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığının xitamına səbəb olmamasına dair 5.1-ci maddənin təsbit olunmasıdır. Bu isə öz növbəsində “Azərbaycan xalqı” anlayışının təhlilini zəruri edir. Belə ki, Konstitusiyanın 1-ci maddəsinin II hissəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan xalqı Azərbaycan Respublikası ərazisində və ondan kənarında yaşayan, Azərbaycan dövlətinə və onun qanunlarına tabe sayılan Azərbaycan Respublikası vətəndaşları sayılır. Bundan əlavə, Azərbaycan xalqı ilə bağlı digər müddəalara da Konstitusiyada rast gəlmək mümkündür:

- Azərbaycan xalqının dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi olması (maddə 1, hissə I);
- xalqın suverenliyi (maddə 2);
- xalqı təmsil etmək hüququ (maddə 4);
- xalqın vahidliyi (maddə 5);
- Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Azərbaycan xalqının vahidliyini təcəssüm etdirməsi və Azərbaycan dövlətçiliyinin varisliyini təmin etməsi (maddə 8, hissə II);
- Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədlə-

rinin yalnız Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı ilə Azərbaycanın bütün əhalisi arasında referendum keçirmək yolu ilə Azərbaycan xalqının iradəsi əsasında dəyişdirilməsinin mümkünlüyü (maddə 11, hissə III).

Həmçinin, premabulada *“xalqın iradəsinin ifadəsi kimi qanunların aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq”* Azərbaycan xalqının niyyətlərindən biri kimi öz əksini tapmışdır (11).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 may 2009-cu il tarixli 95 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq olunmuş Əsasnaməsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi diasporla iş sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar, eləcə də onların təsis etdiyi diaspor təşkilatları, habelə Azərbaycana dost münasibət bəsləyən digər xalqların diasporları ilə əlaqələrin genişləndirilməsini və inkişaf etdirilməsini, dövlət orqanlarının və qeyri-hökumət təşkilatlarının bu sahə ilə bağlı fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini təmin edən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır (12). Göründüyü kimi, müvafiq sahədə ictimai münasibətləri tənzimləyən qanunvericilik aktından fərqli olaraq, institusional mexanizm diaspor təşkilatları qarşılıqlı fəaliyyətin qurulması sahəsində də səlahiyyətlərə malikdir. Bundan əlavə, Komitənin vəzifələrindən biri də xaricdə yaşayan azərbaycanlıların vəziyyəti və onlarla aparılan iş, Azərbaycan diaspor təşkilatlarının fəaliyyəti, habelə Azərbaycana dost münasibət bəsləyən digər xalqların diaspor qurumları ilə əməkdaşlığın inkişafı sahəsində görülmüş işlər haqqında vaxtaşırı hesabatlar, illik məruzələr hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etməkdir (yarımbənd 8.19).

Fikrimizcə, Azərbaycanda hazırkı dövrdə diaspor fəaliyyəti ilə aparılan işin təşkili ilə “Xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla bağlı dövlət siyasəti haqqında Qanun”un təsir qüvvəsi arasında ziddiyyətlər mövcuddur. Belə ki, sözügedən qanunvericilik aktında diaspor təşkilatları ilə bağlı yalnız bir məsələ - Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının xaricdə yaşayan azərbaycanlılara informasiya sahəsində kömək məqsədilə diaspor ilə işin təşkil olunması və aparılması sahəsində digər ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsinə

və tətbiq olunmasına yardım göstərməsi (maddə 8.0.6) öz əksini tapmışdır. Məhz bu baxımdan, müvafiq qanunvericilik aktının yeni qanunla əvəz olunması və qəbul olunacaq yeni qanunvericilik aktında “diaspor” və “diaspor təşkilatları” anlayışlarının tərifinə, diaspor təşkilatları ilə bağlı dövlət idarəetməsinə, xaricdə yaşayan soydaşlarla bağlı məsələlərə daha aydın və dəqiq şəkildə toxunulmalıdır.

Şübhəsiz ki, mövcud qanunvericilik aktı 2002-2008-ci ildə mövcud olmuş Xaricdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyəti müddətində effektiv sayıla bilərdi. Lakin müasir dövrdə onun effektivliyi diaspor fəaliyyətinə dövlət dəstəyi və onların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi baxımından tam deyildir.

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına xaricdə yaşayan azərbaycanlılara – soydaşlara dövlət dəstəyini əks etdirən maddənin daxil edilməsini təklif edirik. Bu həm də Azərbaycan dövlətinin diaspor fəaliyyətinə dəstəyin təməl hüquqi bazası rolunda oynaya bilər. Xarici dövlətlərin konstitusiyalarında da analoji müddəyə rast gəlmək mümkündür. Məsələn, Rusiya Federasiyası Konstitusiyasının 69-cu maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, Rusiya Federasiyası xaricdə yaşayan həmvətənlərinə, onların hüquqlarının həyata keçirilməsində, maraqlarının müdafiəsinin təminində və ümumrusiya mədəni eyniliyinin qorunub saxlanması da dəstək göstərir (13). Tacikistan Respublikası Konstitusiyasının 11-ci maddəsində isə *“Dövlət xaricdə yaşayan soydaşları ilə əməkdaşlıq edir”* müddəası təsbit olunmuşdur (14). Gürcüstan Konstitusiyasının 5-ci maddəsinin 8-ci bəndində qeyd olunur ki, dövlət xaricdə yaşayan gürcü soydaşlarının vətəni ilə əlaqələrinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi qayğısına qalır (15).

Elmi-nəzəri ədəbiyyatlarda aparılan təhlillərə əsasən, lobbiçilik fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsinin üç əsas prinsipi mövcuddur:

– Şəffaflıq (siyasi qərarların qəbul olunması üsulları və qaydalarının açıqlanması; hər kəsin öz maraqlarını qorumaq üçün lazımi ehtiyat tədbirlərini görə bilməsi üçün dövlət orqanlarının lobbiçilik fəaliyyətinin nəticələri barədə ictimaiyyətin məlumatlandırılması və s.);

- Düzgünlük(dövlət hakimiyyəti orqanlarına bərabər çıxış imkanlarının təmin olunması və korrupsiyanın bütün formalarının yolverilməzliyi; vətəndaşların hökumətin ayrı-ayrı fərdlərin deyil, bütövlükdə onlara xidmət etdiyinə əminliyindən asılı olaraq bütün demokratik ölkələrdə dövlət institutlarına hörmətin təmini və s.);

- Effektivlik(informasiya axınlarının hərəkətinə maneələrin olmaması; kommunikasiyanın dövlət siyasətinin formalaşdırılmasının mahiyyəti olması; maarifləndirilmiş vətəndaşların dövlət hakimiyyəti orqanlarına öz təklifləri ilə müraciət etmək imkanına malik olması və s.) (3, 8-10).

Bu zaman əsas istiqamətlərdən biri də lobbiçilik fəaliyyəti ilə beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarını fərqləndirən cəhətlərin təhlilidir ki, bu da əsasən aşağıdakılarla xarakterizə edilə bilər:

- Lobbiçilik müvafiq dövlətin vətəndaşları, yaxud müəyyən əlamətlər (dil, etnik, din, mədəniyyət, sosial, iqtisadi və ya tarixi əlaqələr və s.) baxımından özünü həmin dövlətə mənsub və ya eyni milliyyətli hesab edən fiziki və ya hüquqi şəxslərin toplusu olsa da, beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları vahid məqsəd və vəzifələr ətrafında birləşən müxtəlif dövlətlərin vətəndaşlarından ibarət olur. Lobbiçilik daha çox mənəvi-psixoloji, sosial-iqtisadi birlik sayılsa da, beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarına hüquqi tənzimləmə əlamətləri daha çox xasdır;

- Lobbiçilik fəaliyyəti müəyyən qərarlara nail olmaq üçün müxtəlif maliyyə-sənaye qruplarının,

qeyri-hökumət təşkilatlarının və ya etnik birliklərin maraqlarının təşviqinə dair bir praktiki fəaliyyətdir. Bundan əlavə, lobbiçilik dövlət maraqlarının beynəlxalq miqyasda, ictimai və ya fərdi maraqların isə ölkə daxilində təmsil edilməsidir. Beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları isə nizamnamə məqsədləri və vəzifələrinin həyata keçirilməsi üçün müvafiq qaydada qeydiyyatdan keçməklə, müxtəlif dövlətlərin ərazilərində və ya dünyanın əksər hissəsində, yaxud beynəlxalq hüquq normalarının təşviqi üçün fəaliyyət göstərirlər;

- Beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları daha çox öz fəaliyyətlərində praktiki aspektlərə (məsələn, təlimlərin keçirilməsi; dövlət orqanlarına sorğuların göndərilməsi və cavablandırılması; ictimai dinləmələr təşkili; ictimai rəyin öyrənilməsi; hüquqi aktların müzakirəsi üçün ictimai müzakirələrin aparılması və s.) üstünlük versə də, lobbiçilik fəaliyyəti maraqlı qrupların qarşıya qoyduqları məqsədlərə nail olmağa yönəldilir;

- Lobbiçilik fəaliyyətinin subyektləri daha çox özünü biznes strukturlarının nümayəndələri qismində bürüzə verir və qanunvericilikdən özləri üçün mənfəət əldə etmək məqsədi güdür. Digər tərəfdən, lobbiçiliyin vəzifəsi dövlət orqanları, müəyyən təsir qruplaşmaları və kütləvi informasiya vasitələri ilə aparılan işdən daha çox asılıdır. Son nəticə isə hər hansı vasitə və üsulla qarşıya qoyulan məqsədə (özləri üçün zəruri sayılan qərarların qəbuluna) nail olmaqdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Babanlı Y. Diasporçuluq, lobbiçilik və onların mahiyyəti // "Qarapapaqlar", 2012, № 7, s. 14-17.
2. Əliyev Z. Dünya diasporları (nəzəriyyə və təcrübə), Bakı, "Qismət", 2005, 349 s.
3. Pross A. Lobbying: Models for Regulation. Paris: OECD, 2007, 53 p.
4. Василенко А.И. Правовое регулирование лоббизма в Канаде // Вестник Пермского университета, 2014, № 2, с. 27-34.
5. GR и лоббизм: теория и технологии: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Под ред. В.А. Ачкасовой, И.Е. Минтусова, О.Г. Филатовой. М.: Изд-во «Юрайт», 2015, 315 с.
6. Государственное управление и политика. Учеб. пособие. Под ред. Л.В. Сморгунова. СПб.: Изд-во С. Петерб. ун-та, 2002, 564 с.
7. Зелепукин Р.В. Понятие и происхождение лоббирования как политико-правового института // Вестник ТГУ, Выпуск 8 (100), 2011, с. 305-310.

8. Зяблюк Н.Г. Практика лоббистской деятельности в США. М.: ИСКРАН, 1994, 42 с.
9. Косопкин А.С., Нефедова Т.И. Психологические особенности парламентской деятельности: на примере Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации). Москва: Верста, 2002, 159 с.
10. <http://www.e-qanun.az/framework/1947>
11. <http://e-qanun.az/framework/897>
12. <http://diaspor.gov.az/esasname/>
13. <http://duma.gov.ru/news/48953/>
14. <http://www.prokuratura.tj/en/legislation/the-constitution-of-the-republic-of-tajikistan.html>
15. <https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>

Elnara Mirzayeva

**The role, nature, content, and legal regulation of the lobbyist
in modern political processes and the formation of mutual relations with the state**

In the article, the role, essence, content, and legal regulatory features of the lobbyist in modern political processes and the formation of mutual relations with the state were extensively analyzed based on the existing diversity of opinions in the legal literature and the legislative norms of different states. It was noted that "lobbying" has a unique and important role in the structure of civil society in modern times. However, depending on the national legislation of the states, lobbying activity manifests its existence under different names, including the diaspora.

In the article, the principles and main trends of the regulation of lobbying activities were extensively analyzed, as well as its different features from international non-governmental organizations. As a result, a number of proposals were made in the direction of improving the legislation of the Republic of Azerbaijan in this field.

Эльнара Мирзоева

**Роль, сущность, содержание и правовое регулирование лоббиста в современных
политических процессах и формировании взаимоотношений с государством**

В статье подробно проанализирована роль, сущность, содержание и правовое регулирование лоббиста в современных политических процессах и формирования взаимоотношений с государством на основе существующего разнообразия мнений в юридической литературе и законодательных нормах. различных состояний. состояния. Было отмечено, что «лоббизм» играет уникальную и важную роль в структуре гражданского общества в современное время. Однако в зависимости от национального законодательства государств лоббистская деятельность проявляется под разными названиями, в том числе и диаспоральными.

В статье подробно анализируются принципы и основные направления регулирования лоббистской деятельности, ее отличия от международных неправительственных организаций. В результате был выдвинут ряд предложений по совершенствованию законодательства Азербайджанской Республики в этой сфере.